

ФОРМУВАННЯ ЦІЛІСНОЇ ОСОБИСТОСТІ

У статті висвітлено поняття, основні параметри цілісності особистості, а також узагальнено закономірності, шляхи та ефективні чинники її формування.

У період мобільності, інформатизації, глобалізації різних сфер життєдіяльності дуже важливо, щоб людина лишалась цілісною, стабільною, з почуттям власної гідності.

Проблеми походження і розвитку людини завжди цікавили мислителів (філософи країн Давнього Сходу і Античної Греції, Д. Юм, І. Кант, Г. Гегель, Ф. Ницше, К. Маркс, З. Фрейд, Е. Фром, Г. Скворода і ін.). На сучасному етапі розробляється низка актуальних питань: виховання особистості, ефекту ціннісної цілісності у вихованні особистості (І. Бех, Л. Голінченко), культура життєтворчості особистості (Н. Богданова), самовдосконалення особистості в професії формування картини світу (В. Кузьменко), механізмів розвитку особистості (С. Максименко), чинники формування особистості (Н. Полівода), виховання особистості учнів (О. Савченко, Б. Пашнев, О. Кузьміна, А. Зарицька), соціальна зрілість як вершина акмеологічного розвитку особистості (В. Радул), розвиток особистості – стратегічний напрям гуманістичного виховання (К. Приходченко), трансформування негативних якостей особистості в позитиві (А. Мельнікова), моральне виховання – запорука формування цілісної особистості (Т. Баєтул) тощо.

Особистість, за тлумаченням словників, – це: а) людина як суб'єкт відношень і свідомої діяльності; б) стійка система соціальнозначимих рис, що характеризують індивіда як члена суспільства.

Цілісність – а) внутрішня єдність, відносна автономність, незалежність від навколишнього середовища; б) система стосунків із соціальним оточенням й з біолого-генетичними особливостями.

Методологічний простір формування цілісної особистості лежить у врахуванні біосоціальної еволюції людини, середовища і сталого розвитку; законосфери інноваційного виховання; психологічних резервів людини; сенс життя в духовно-розвивальній траєкторії особистості та ін.

Філософські суперечки щодо природи людини мають багатовікову історію. Найчастіше називають природу людини бінарною – біологічне начало і соціальна суть. Як біологічна істота, вона знаходиться в складних біологічних стосунках з іншими людьми, тваринами, рослинами і мікросвітом та неорганічною природою.

Щоб бути соціальною, людина має бути раніше живою істо-

тою. Нині, в епоху інформаційно-технологічного процесу, біологічні основи людської істоти піддаються потужній реформації (нервово-психологічні стреси, забруднення довкілля, перевантаження інформацією), що зробило однією з глобальних проблем збереження людини як біологічного виду.

Отже, одним із аспектів цілісної особистості є єдність біологічного і соціального в людині.

Оскільки розвиток відбувається в русі, важливо забезпечити сталий (стійкий) його характер.

Провідний дослідник довкілля Г. Дейлі тлумачить термін «сталий розвиток» як означення гармонійного, збалансованого, безконфліктного процесу всієї цивілізації, групи країн чи окремо взятих народів, а також кожної людини, що дасть змогу здоровим зберегти довкілля, ліквідувати експлуатацію, бідність та дискримінацію. Це, певна річ, в значній мірі сприятиме становленню цілісної особистості.

Сталий розвиток ставить питання про мету існування людини і суспільства, вимагає перегляду взаємовідносин між Людиною і Природою, а також соціальної справедливості і рівності.

Педагогіка духовно значущої дії, якою є формування цілісної особистості, має ґрунтуватися на відповідних законах, зміст яких розкриває академік І. Д. Бех: 1) закон випереджального морально-духовного розвитку щодо розвитку інтелектуального (щоб не використовувати свій розум антигуманно); 2) закон, згідно з яким провідною мотивацією учіння мають бути вершинні смислоціннісні орієнтири; 3) закон розвитку вищих емоційних переживань; 4) закон оволодіння науковими знаннями в контексті людської культури; 5) закон пріоритетності піклування людини про навколишній матеріальний і соціальний світ; 6) закон, відповідно до якого потрібно йти від ідентифікації вихованця зі значущим дорослим до ототожнення з ним, втілення в нього; 7) закон занурення в емоційні стани. Наведені закони реалізуються в навчально-виховних принципах, серед яких хочеться відзначити принцип цілісності, акмеологічний принцип. Зрозуміло, що принципи дієві, якщо вони покладені в основу того чи іншого методу. Звертають на себе увагу принципи дозованості моральних приписів, вчинково спрямованої виховної дії, врахування спадкової природи вихованця, культивування розвивально оптимістичної позиції вихованця, об'єктивності оцінювання його, визнання дитячої особистості та її недоторканості і т.ін.

У наш час стає необхідним долати технократизм виховної дії. З цією метою слід повніше враховувати психологію вихованця (розуміння його психологічних станів, вікових особливостей та можливостей, визнання прав дитини на особистісне самоутвердження та безумовне сприйняття їх без будь-яких упереджень). На формування цілісної особистості впливає безліч чинників.

Відзначимо ще один суттєвий момент. Немало людей буде

своє життя лише в межах тих зв'язків, що визначають їх реальне функціонування. Це нерідко формує ставлення до окремих явищ, а не до життя в цілому, що позбавляє життєвого стержня – сенсу життя. «Сенс життя – це за великим рахунком досягнення, переживання вищої непорушної, стійкої цінності, виправданості людського існування загалом, незалежно від обставин. Такого масштабу сенс життя психологічно оформлюється як вище, позачасове, вільне і творче «Я» [2, с. 48]. Сенс життя є вершиною, апогеєм майбутнього, який визначає все буття людини і спрямовує її дію та вчинки. Сенс життя, за твердженням дослідників, потребує напруженої «праці душі». Якщо така праця буде постійною, систематичною, цілеспрямованою, та можна сподіватись, що сформується особистість, для якої властивим буде сталий розвиток перш за все внутрішнього світу в цілісному і ціннісно позитивному розумінні.

Відзначимо, на наш погляд, основні параметри цілісності особистості та шляхи її формування.

1. Єдність біологічного і соціального. Нам видається, що на сучасному етапі особистість перевантажена соціальним, причому негативним матеріалом. З біологічною структурою та функціями знайома в меншій мірі.

2. Людину ми сприймаємо частіше ізольовано від сім'ї, її життєвого шляху, родоводу. Навіть живих членів родини не завжди добре знаємо, не говорячи вже про окрему особистість і її генофонд.

3. Як правило, органічно зв'язані фізичні і психічні аспекти особистості. І тут є над чим працювати: значна кількість дітей шкільного віку фізично слабких і сила духу їх також вимагає наших турбот, знань і професійних умінь.

4. Цілісно функціонують анатомо-морфологічні якості і фізіологічні процеси. Психологи (С. Г. Костюк) доводять, що навчання впливає і на анатомо-фізіологічні задатки.

5. Цілісність закладена також в енергетичній і інформаційній сутності людини. Ґрунтовно це розкрито, наприклад, в праці І. П. Підласого «Енергоинформационная педагогика» [5], у якій розвиваються питання пізнання всесвіту і людини, включаючи тонкі енергії; природи людини (людські енергоінформації); вивчення енергетики людини (енергії думки зокрема); вроджені ідеї (що лишається послідовникам); третє око педагогіки; мозок (його біотоки і ін.); виховання почуттів і розуму.

6. Реалізація взаємозв'язку у здійсненні фізичного, трудового, розумового, морального, правого, естетичного й інших аспектів виховання.

Теоретичні положення, педагогічний досвід та спостереження дають змогу узагальнити шляхи та ефективні чинники формування цілісної особистості вихованця.

1. Цілісна особистість учителя.
2. Родина, її історія, сучасне і майбутнє.
3. Глибинні чинники (смысл життя – вища творчість, влас-

на цінність, почуття успіху).

4. Дух, атмосфера навчального закладу (творчий настрої).
5. Мужність усіх суб'єктів навчально-виховного процесу (самостійна робота, мобілізація зусиль, розвиток фундаментальних позитивних почуттів – радості, любові, дружби; рефлексія власного життєвого досвіду тощо).
6. Благодійна діяльність.
7. Ставлення до себе, до інших, до праці.
8. Узгодженість виховної діяльності всіх соціальних інституцій (сім'ї, школи, суспільства).
9. Урахування того, що виховує все (природа, річ, вчинки, голос, спілкування, подорожі).
10. Вдумливе використання ІКТ.
11. Реалізація наукових підходів – традиційних і сучасних – у раціональному їх поєднанні.

Усе це доцільно використовувати в процесі формування та розвитку цілісної особистості учня (студента) на заняттях, у позакласній та позаурочній роботі, у творчій діяльності, наукових дослідженнях, у повсякденній роботі над собою.

Цілісна особистість змістовніше проживе своє життя, здійснить добродійний вплив на інших, зробить бажаний внесок у поступальний розвиток людського буття.

Література:

1. Баєтул Т. В. Моральне виховання – запорука формування цілісної особистості / Т. В.Баєтул // Педагогічна майстерня (Осн.). – 2012. – № 12. – С. 30–36.
2. Бех І. Д. Виховання особистості. – К. : Либідь. – 2006. – 270 с.
3. Грубінко В. В. Біосоціальна еволюція людини, середовище і сталий розвиток. – Тернопіль, 2015. – 91 с.
4. Максименко С. Д. Механізми розвитку особистості / С. Максименко // Післядипломна освіта в Україні. – 2012. – № 2. – С. 12–14.
5. Подласый И. П. Энергоинформационная педагогика. – М. : Дата-сквер. – 2010. – 424 с.
6. Приходченко К. І. Розвиток особистості – стратегічний напрям гуманістичного виховання / К. І.Приходченко // Шлях освіти. – 2012. – № 12. – С. 6–11.

Корецька Л. О.*

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНІ КОНСТАНТИ КАТЕГОРІЇ «ЖИТТЄВЕ САМОВИЗНАЧЕННЯ» ОСОБИСТОСТІ

У статті розглядаються питання життєвого самовизначення особистості як підґрунтя її суспільного буття. У процесі взаємодії особистості й суспільного простору формуються її ціннісні орієнтації через суспільні інтереси, які включають в себе суспільні думки, настрої, ідеали. Потреба в життєвому самовизначенні, підпорядковуючись суспільним процесам, змінює, підсилює протиріччя між ціннісними орієнтаціями молодого покоління й суспільними процесами, що обумовлює відмінності в ціннісних орієнтаціях і життєвому самовизначенні кожного покоління.

* © Корецька Л. О.